РЕЦЕНЗИЯ

относно процедура за присъждане на образователната и научна степен „доктор по психология”

на дисертационен труд на тема: „Влияние на стереотипите и предрасъдъците върху стремежите и статуса на жените в арабското общество”.

Професионално направление: 3.2. „Психология“

Докторска програма: „Обща психология“

Докторант: Лулу Балуос, ВСУ „Черноризец Храбър”, Катедра „Психология”

Научен ръководител: проф. д-р Ваня Христова и доц. д-р Миглена Иванова- Кръстева

Рецензент: доц. д-р Цветан Петров Петков, съгласно Заповед на Ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 594 от 29.09.2026 г.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд разглежда влиянието на стереотипите и предразсъдъците върху стремежите, професионалната реализация и социалния статус на жените в арабското общество в Израел. Основен акцент е поставен върху взаимодействието между три фактора – полова принадлежност, етническо малцинство и културна традиция, чието съвместно действие създава специфични ограничения и предпоставки за социална маргинализация. Авторката обосновава необходимостта тези

фактори да бъдат анализирани комплексно, а не изолирано, както често се наблюдава в предходни изследвания.

Изследователският интерес на Лулу Балуос е формиран в резултат на повече от две десетилетия академична и професионална дейност, включително непосредствена работа с жени и момичета от арабски общности и заемане на длъжността съветник по въпросите на жените в община Рама от 2016 г. Натрупаният практически опит е използван при разработването на интервюто, определянето на основните тематични направления и интерпретацията на участническите разкази. Теоретичната рамка се опира и на разбирането на Симон дьо Бовоар за женствеността като социално конструиран феномен.

В дисертацита личният професионален опит е представен като основа за задълбочено осмисляне на проблема – от влиянието на семейните и общностните очаквания върху образователния и професионалния избор до институционалните ограничения пред равнопоставеността на жените. Като съществен изследователски проблем е откроено несъответствието между напредъка в образованието и постигнатия социален и професионален статус на арабските жени. В този смисъл емпиричното изследване цели да допълни теоретичния анализ, представен в първите четири глави, и да предложи по-интегрирано разбиране на факторите, които възпрепятстват тяхната реализация.

Дисертационния труд на Лулу Балуос се състои от въведение, четири глави, методология, заключение, библиография и приложения. Общият обем е 183 страници, включва 3 таблици и 3 фигури, които илюстрират основните теоретични модели и обсъжданите емпирични открития. Цитирани са 100 източника на иврит, арабски и английски език.

Дефинирани са необходимите за дисертационното изследване параметри, а именно обект и предмет на изследване, основната цел на

дисертационния труд и поставените за решаване задачи. Източниците са използвани коректно с прецизно оформени позовавания.

II. ХАРАКТЕРИСТИКА И ОЦЕНКА НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Съдържанието на дисертационния труд демонстрира задълбочено познаване на теоретичните и емпиричните изследвания в областта на социалната психология, допълнена от психологията на пола и културната психология.

Структурата е логически изградена и подчинена на цялостното разработване на изследователския проблем, на проверката на поставените изследователски хипотези и произтичащите от тях изследователски въпроси.

Във „**Въведението**“ на дисертационния труд са обосновани актуалността и личната значимост на изследователския проблем. Определени са обектът и предметът на изследването, формулирани са основната теза, целта и конкретните изследователски задачи, както и методологическата рамка и ограниченията на дисертационното изследване.

Представянето на изследването е обвързано с личния и професионалния опит на автора, натрупан в продължение на повече от двадесет години работа в сферата на социалните услуги и защитата на правата на жените. Този практически опит представлява значим източник на знания и експертиза, който оказва влияние върху разработването и организацията на емпиричното изследване.

Първа глава **„Стереотипите и тяхното влияние”** е изцяло теоретична и съдържа пет параграфа. Тя е посветена на теоретичния обзор на научната литература относно стереотипите и тяхното влияние върху възприятията, нагласите и поведението на хората. Разгледани са

атрибутивният подход, механизмите на формиране и въздействие на индивидуалните и груповите стереотипи, както и ролята им за поддържането на социалните неравенства и йерархии.

Особено ценно е систематизирането на различните теоретични подходи и проследяването на връзката между стереотипите, самооценката, мотивацията и социалното положение на индивида. Изградената теоретична основа подпомага разбирането на изследователския проблем и създава предпоставки за последващия анализ на влиянието на стереотипите и предразсъдъците върху стремежите и социалния статус на жените в арабското общество в Израел.

Във втора глава **„Формиране на стереотипите“**, автора разглежда механизмите на формиране и усвояване на стереотипите, като акцентира върху когнитивните, емоционалните и социалните фактори. Проследява се ролята на образованието и очакванията на преподавателите за предаването и затвърждаването на стереотипни нагласи, както и влиянието на стереотипната заплаха върху поведението и постиженията на индивида.

Силната страна на главата е **комплексното разглеждане на стереотипите** – от възникването им в детството и влиянието на социалната среда до проявленията им в образованието и последиците за представянето на индивида. Особено ценно е свързването на теоретичните постановки с изследвания, които показват как стереотипите се предават, затвърждават и могат да ограничават възможностите и реализацията на хората.

В трета глава **„Арабското общество в Израел и неговите стереотипи“,** докторанта разглежда социалните и културните особености на арабското общество в Израел и стереотипите, които влияят върху отношенията между арабското и еврейското население, както и върху възприятията вътре в самата арабска общност. Обсъждат се традиционните ценности, семейните и обществените йерархии, стереотипите на евреите

към арабите и стереотипите, поддържани в рамките на арабското общество.

По-съществената и ценната в главата е разглеждането на стереотипите в конкретния исторически, културен и социален контекст на Израел. Особено значимо е разграничаването между външните стереотипи, формирани от мнозинството, и вътрешните традиционни нагласи в арабската общност. Така главата показва как стереотипите се преплитат с културните ценности и обществените отношения, затвърждават социалните неравенства и създават предпоставки за по-задълбочен анализ на положението и възможностите за реализация на арабските жени в Израел.

В четвърта глава **„Стереотипи за жените в арабското общество в Израел“ се** разглежда положението на жените в арабското общество в Израел и влиянието на стереотипите и патриархалните нагласи върху техните роли, възможности и социална реализация. Тя включва три основни направления: патерналистичната идеология и добронамерения сексизъм, участието на жените на пазара на труда, както и ролята на женските организации и възможностите за промяна.

Най-съществената в **методологията** е изборът на качествен подход, който позволява да се разкрият личните преживявания и гледната точка на жените относно влиянието на стереотипите и предразсъдъците върху техните стремежи и социален статус. С помощата на избраната методология е реализирана възможността да се изследва задълбочено субективният опит на жените и да се разкрие взаимодействието между традиционните полови стереотипи, обществените нагласи и индивидуалните стремежи. Като ограничение е посочена удобната извадка, тъй като познанството между изследователя и участничките може да

повлияе на отговорите им поради стремеж към социално желателно поведение.

В **заключението** се подчертава, че стремежите и социалната реализация на арабските жени в Израел се ограничават от патриархалните норми, семейните очаквания, икономическите затруднения и стереотипите, свързани както с пола, така и с етническата принадлежност. Същевременно изследването откроява тяхната устойчивост, способност за съпротива и стремеж към промяна, като определя образованието, икономическата независимост и подкрепата за следващите поколения като важни предпоставки за по-голяма самостоятелност и равнопоставеност.

Като цяло съдържанието на дисертацията се характеризира с логическа последователност, научна обоснованост и яснота на изложението. Трудът има както теоретична, така и практическа стойност. Той разглежда значим и недостатъчно изследван проблем, като интегрира теоретичен анализ и емпирично изследване.

III. АВТОРЕФЕРАТ И ПУБЛИКАЦИИ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Авторефератът към дисертационния труд вярно и точно отразява дисертационния труд, а публикациите по него са достатъчни и включват съществени страни от работата на докторанта.

Авторското участие в получаването на **приносите** в дисертационния труд са адекватно отразени, както от научна, така и от практическа страна:

- Дисертационното изследване запълва специфична теоретична празнина, свързана с интернационалното изследване на стереотипите и неравенството между половете в арабските малцинствени общности в Израел;

- Въз основа на проучването на съществуващите теоретични възгледи по разглежданата проблематика е представен систематичен теоретичен анализ на теорията за атрибуцията и моделите стереотип-съдържание, като е предложена оригинална концептуална рамка отнасяща се до разбирането на стереотипите, като функциониращи едновременно като когнитивни, социални и институционални механизми, като тази рамка е специално адаптирана и приложена към контекста на арабските жени в Израел;
- Посредством систематизирането на съществуващите теоретични перспективи в комбинация с оригинални емпирични данни, в дисертацията се дообогатява авторската интерпретация на връзката между интернализацията на стереотипите, заплахата от стереотипите и ограничените стремежи сред арабските жени, като се идентифицират интернализацията и заплахата като аналитично различни, но емпирично взаимодействащи си механизми;
- Представени са емпирични доказателства, базирани на качествени изследвания, които предоставят задълбочени изводи относно основните механизми, посредством които стереотипите се предават през целия живот;
- Получените резултати подчертават значението на политиките касаещи разработването на целенасочени образователни, обществени и политически програми, насочени към намаляване на основаните на стереотипите бариери пред напредъка на арабските жени. Разработен е модел на многостепенна интервенция, обхващащ структурна реформа, институционални промени и психосоциална подкрепа с практическа насоченост формулирана от самите изследвани лица;
- Резултатите от дисертационното изследване са систематизирани и адаптирани за прилагане в образователните процеси и социална работа,

изследвания на пола, психологическа интервенция, програми за образователна политика, предоставяйки аргументирана основа за разработване на учебни материали и ресурси за професионално развитие за практикуващи, работещи с арабски жени и момичета в Израел.

По дисертационния труд има посочени четири публикации, в които са представени съществени части от труда.

IV. КРИТИЧНИ БЕЛЕЖКИ И ПРЕПОРЪКИ:

По същностните страни на основните тези и тяхното доказване в дисертацията нямам критични бележки. Единствено, като такива могат да се отбележат ограниченията на извадката, прозрачността на качествения анализ и разграничаването на влиянието на стереотипите от влиянието на останалите социални и икономически фактори. Те са методологически, конструктивни и не обезценяват приноса на дисертацията

V. ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представеният дисертационен труд на Лулу Балуос има характер на самостоятелно научно изследване. С него авторът разкрива своите задълбочени теоретични познания и умения за провеждане и интерпретиране на емпирични изследвания. Дисертацията съдържа приноси както в теоретичен, така и в практико-приложен аспект.

Въз основа на гореизложеното, предлагам на уважаемите членове на Научното жури да присъдят образователната и научна степен „доктор“ на Лулу Балуос по „Обща психология“ професионално направление 3.2. „Психология“.

гр. Варна
19.10.2026 г.

Рецензент:
(доц. д-р Цветан Петков)